

Social Cohesion and Development

Vol 1, No 2 (2006)

The European Welfare State

Ξενοφών Ι. Κοντιάδης, Δημοκρατία, κοινωνικό κράτος και Σύνταγμα στην ύστερη νεωτερικότητα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006, σελ. 404

N. Καλατζής

doi: [10.12681/scad.9028](https://doi.org/10.12681/scad.9028)

Copyright © 2016, N. Καλατζής

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Καλατζής Ν. (2016). Ξενοφών Ι. Κοντιάδης, Δημοκρατία, κοινωνικό κράτος και Σύνταγμα στην ύστερη νεωτερικότητα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006, σελ. 404. *Social Cohesion and Development*, 1(2), 109–111. <https://doi.org/10.12681/scad.9028>

ατόμου ως οικονομικού παράγοντα και η κυριαρχία της αγοράς ως μηχανισμού οργάνωσης της παραγωγής και κατανομής του πλούτου. Οι αρχές αυτές θεμελιώνονται σε μεγάλο βαθμό στο προτεσταντικό δόγμα και στον ατομισμό και την εργασιακή ηθική που απορρέουν από αυτό. Στο πλαίσιο αυτό, η άκρατη ατομική επιδίωξη του πλούτου συνοδεύτηκε από τη συνεχή ελάφρυνση των φορολογικών επιβαρύνσεων του κεφαλαίου και τον περιορισμό των εσόδων του κράτους αποκλειστικά στη φορολογία του εργατικού εισοδήματος, που σε συνδυασμό με τις υψηλές στρατιωτικές δαπάνες είχαν ως αποτέλεσμα την αδυναμία χρηματοδότησης ενός, έστω και υποτυπώδους, κράτους πρόνοιας. Έτσι όμως αυξήθηκαν οι εισοδηματικές ανισότητες, οι οποίες είχαν συνέπειες στο επίπεδο υγείας και κοινωνικής ευζωίας. Εντάθηκε επίσης η κοινωνική δυσφορία, η οποία αντιμετωπίστηκε από την πλευρά της κρατικής εξουσίας και των ελίτ με την επίδειξη μηδενικής ανοχής και τη λήψη μέτρων ποινικής καταστολής. Στην Ευρώπη, αν και ο καπιταλισμός αποτέλεσε το κυρίαρχο παραγωγικό σύστημα, στο επίπεδο της ιδεολογίας και της πολιτικής δεν απέκτησε ποτέ την πρωτοκαθεδρία. Αντίθετα, θεωρήθηκε ότι η ευημερία της κοινωνίας σε μακροχρόνια βάση εξαρτάται από την κοινωνική ειρήνη που εξασφαλίζει το παραγωγικό σύστημα. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η διανομή του πλούτου στις ευρωπαϊκές κοινωνίες στηρίζεται στην αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης. Κατά συνέπεια, η αντιμετώπιση της φτώχειας δεν είναι ατομική υπόθεση, αλλά κοινωνική ευθύνη.

Το βιβλίο του Λυκούργου Λιαρόπουλου διακατέχεται από μια αισιόδοξη νότα για το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, η οποία πηγάζει από τη νηφάλια, εύστοχη και σε βάθος ανάλυση ενός γνώστη της αμερικανικής και της ευρωπαϊκής πραγματικότητας. Αν θα θέλαμε να συνοψίσουμε το μήνυμά του, τότε θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η Αμερική συνιστά αντι-πρότυπο μάλλον παρά πρότυπο για τη χάραξη της μελλοντικής πορείας της Ευρώπης.

Χαράλαμπος Οικονόμου
Λέκτορας Παντείου Πανεπιστημίου

Ξενοφών Ι. Κοντιάδης,
Δημοκρατία, κοινωνικό κράτος και Σύνταγμα
στην ύστερη νεωτερικότητα,
Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2006, σελ. 404

Αφετηρία του βιβλίου του καθηγητή Κοντιάδη είναι η ερμηνευτική και ευρύτερα αξιακή πρόκληση που θέτει για το μέλλον της δημοκρατίας και του κράτους πρόνοιας η πίεση των ραγδαίων ανακατατάξεων οι οποίες περιγράφονται από τον διεθνή επιστημονικό διάλογο ως συνθήκη της «ύστερης νεωτερικότητας». Υπό το καθοδηγητικό πρίσμα της ανάγκης ανατροφοδότησης όσο και ριζικής αναπροσαρμογής του κανονιστικού ορίζοντα του κοινωνικού κράτους δικαίου στο καθεστώς των «νέων διακινδυνεύσεων», ο συγγραφέας επεξεργάζεται τις κρίσιμες για τον επιστημονικό και δημόσιο, ευρύτερα, διάλογο θεσμικές όψεις των ιστορικών αυτών μεταμορφώσεων, διαδοχικά στο εθνικό, το ενωσιακό και, τέλος, στο πεδίο των νέων εγχειρημάτων συνταγματοπαραγωγής και νομοθέτησης.

Η αφετηριακή ενότητα αφιερώνεται στην κρίση και τον μετασχηματισμό δύο εκ των ιστορικών «πυλώνων» του νεωτερικού κοινωνικού συμβολαίου, των πολιτικών κομμάτων και του κράτους πρό-

νοιας. Η ενδυνάμωση μη αντιπροσωπευτικών δομών πολιτικής διαμεσολάβησης με τη μορφή του τρίτου τομέα της κοινωνίας των πολιτών και κυρίως των ανεξάρτητων διοικητικών Αρχών συνδέεται με την υστέρηση των σημερινών «επαγγελματοποιημένων» κομματικών σχηματισμών ως προς την ικανότητα καθοδήγησης των αναδυομένων πεδίων δημόσιας πολιτικής στη «μεταμοντέρνα» κοινωνία της γνώσης και της επικοινωνίας. Το επιχείρημα της ενότητας, που αποτελεί μια περαιτέρω φάση εξέλιξης του συναφούς θεματικού έργου του συγγραφέα κατά την τελευταία δεκαετία (Ξ. Κοντιάδης, *Η θεσμική λειτουργία των κοινοβουλευτικών ομάδων*, Αθήνα, 1996), όσο και μια διακριτή τοποθέτηση στον επιστημονικό διάλογο για την ανανέωση της δημοκρατίας μέσω μη αντιπροσωπευτικών δομών, εντοπίζεται στο ότι οι πολύμορφες εκφάνσεις κρίσης των μαζικών, αλλά και των πολυσυλλεκτικών πολιτικών κομμάτων δεν περιορίζονται σε μια φαινομενολογία κρίσης του πολιτικού συστήματος, αλλά μετέχουν βαθύτερα στη διάχυτη αποξένωση έναντι των ίδιων των θεμελίων του κομματικού φαινομένου. Η διαμεσολάβηση και η νοηματοδότηση των πολιτικών κοινωνιών μέσω του κόμματος τίθενται επίμονα υπό αμφισβήτηση, που επιτείνεται ιδίως υπό την προϋούσα «αμνηχανία» αντιμετώπισης εξωθεσμικών απειλών και κέντρων οικονομικής ισχύος.

Εκκινώντας από τη γενικότερη θεωρητική αφετηρία υπέρβασης της φορμαλιστικής, α-ιστορικής προσέγγισης του Πολιτικού, που υπογραμμίζεται στον σημαντικό Πρόλογο του Κ. Τσουκαλά, η εναρκτήρια ενότητα συμπληρώνεται από την αποδυνάμωση των παραδοσιακών αρχών και εργαλείων του κοινωνικού κράτους έναντι των νέων κοινωνικών διακινδυνεύσεων, που γεννούν διλήμματα πολιτικής εξίσου θεμελιακά με αυτά της μετάβασης από το φιλελεύθερο στο κοινωνικό κράτος, όπως κωδικοποιήθηκε στα ευρωπαϊκά συστήματα κοινωνικής προστασίας του μεταπολέμου (Ξ. Κοντιάδης, *Συνταγματικές εγγυήσεις και θεσμική οργάνωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας*, Αθήνα, 2004). Η ενότητα αυτή, πέρα από αφετηρία της ελληνικής επιστημονικής συζήτησης γύρω από το «κράτος κοινωνικών επενδύσεων» (ή «ενεργητικό κοινωνικό κράτος»), προσφέρει μια χρηστική, ιδιαίτερα σε εποχές αυτοαναφορικής «εργαλειοποίησης» των θεσμών κοινωνικής προστασίας, συνθετική προσέγγιση στο επίπεδο του μακρο-σχεδιασμού και της αξιολόγησης κοινωνικής πολιτικής. Επιπλέον, αξιοποιείται και ως συνεισφορά στον ευρωπαϊκό διάλογο για το μέλλον της κοινωνικής προστασίας: Ποιες είναι εκείνες οι αναγκαίες μορφές διασύνδεσης μεταξύ του κράτους πρόληψης και του «ιστορικού» κράτους πρόνοιας που είναι σε θέση να εγγυηθούν τη βασισμένη στο δίκαιο κοινωνική προστασία υπό το νέο καθεστώς της κοινωνικής αν-ασφάλειας, αλλά και της μεταστροφής από την πρόνοια στη γενικευμένη «απασχολησιμότητα»;

Στη δεύτερη ενότητα του βιβλίου, ο συγγραφέας, αποκωδικοποιώντας στο ευρωπαϊκό πεδίο τις συχνά μη συνεκτικές στοχοθεσίες που διαμόρφωσαν το περιεχόμενο αλλά και την τελική πρόσληψη της συνταγματοπαραγωγικής διαδικασίας από τους ευρωπαϊκούς λαούς, προσφέρει κρίσιμα ερμηνευτικά επιχειρήματα ως προς την ιστορική πορεία διαμόρφωσης του περιεχομένου της δημοκρατικής αρχής στο ενωσιακό επίπεδο. Με ποιους όρους η οικοδόμηση της ευρωπαϊκής «συμπολιτείας» μπορεί να ενισχύσει τη δημοκρατική και κοινωνική αρχή, όπως αυτή αναπτύχθηκε στο εσωτερικό των μεταπολεμικών εθνικών κρατών;

Η συνεισφορά του έργου στον εν εξελίξει διάλογο για το μέλλον της Ευρώπης εντοπίζεται στη συστηματική διαπραγμάτευση των προϋποθέσεων υπέρβασης του ιστορικού φορτίου της «ενδοκρατικής» εννοιολόγησης της δημοκρατικής αρχής και της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης ως προϋπόθεση ουσιαστικής κατανόησης αλλά και ανοικτής δημόσιας διαβούλευσης για τον εκδημοκρατισμό και την εξισορρόπηση πολιτικής και οικονομικής ενοποίησης στην ενωσιακή «συμπολιτεία». Υπό το πρίσμα μιας προσαρμοσμένης προσέγγισης του «δημοκρατικού ελλείμματος», η ανάδειξη στοιχείων συναινετικής δημοκρατίας, όπως και της διασύνδεσης της κοινωνικής αρχής με την αντιπροσώπευση συμφερόντων και την κοινωνική διαβούλευση εντοπίζεται ως δυναμική που προνομιακά μπορεί

να αναπτυχθεί σε μια οντότητα όπου διασταυρώνονται διακυβερνητικά και ομοσπονδιακά στοιχεία. Οικοδομώντας στο προηγούμενο έργο του συγγραφέα (Δ. Τσάτσου και Ξ. Κοντιάδη, (επιμ.), *Η Ευρωπαϊκή Ένωση μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ*, Αθήνα, 2000), η ασθενής ενσωμάτωση των κοινωνικών δικαιωμάτων στη Συνταγματική Συνθήκη αξιολογείται ως σχετικοποίηση της ευρύτερης αξιακής θεμελίωσής τους μέσω της ενσωμάτωσης του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στη Συνθήκη. Η ερμηνεία της αποτυχίας του συνταγματικού εγχειρήματος που προσφέρει περαιτέρω ο συγγραφέας στο Επίμετρο, όπως και οι προτεινόμενες οδοί θεσμοθέτησης των κοινωνικών δικαιωμάτων μέσω αναλυτικότερων εξειδικεύσεων του κανονιστικού τους βάρους αποτελούν συνεισφορά στον επιστημονικό και δημόσιο διάλογο για την αναγκαία προσαρμογή της δημοκρατικής και της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου στις ενωσιακές ιδιοτυπίες.

Στο τελευταίο μέρος του βιβλίου, που αφιερώνεται στις νέες κατευθύνσεις στη συνταγματική ερμηνεία και νομοθέτηση, αναλύονται οι κρίσιμες κατά τον συγγραφέα μεθοδολογικές προϋποθέσεις της απαραίτητης ενσωμάτωσης των κοινωνικοπολιτικών παραμέτρων στη συνταγματική ερμηνεία και διαβούλευση, ως ορίζοντα κατανόησης της πρόσφατης εμπειρίας ενίσχυσης της τάσης συνταγματοποίησης στο εθνικό, το ενωσιακό, όπως και το διεθνές δίκαιο. Διαπιστώνοντας την ανάγκη εξόδου από την ακόμη ενυπάρχουσα επίδραση του νομικού θετικισμού στο συνταγματικό δίκαιο, κρίσιμη σημασία αποδίδεται στους όρους διαβούλευσης και δημόσιας δέσμευσης επί των αρχών σε μια «ανοικτή κοινωνία των ερμηνευτών». Προεκτείνοντας στη βάση αυτή τις προηγούμενες σχετικές επεξεργασίες του (*Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001*, εκδ. Σάκκουλα, 2002), ο συγγραφέας εντοπίζει τον κοινό συνεκτικό ιστό της Αναθεώρησης του 2001 στο εγχείρημα «διάσωσης» της κανονιστικής βαρύτητας του Συντάγματος έναντι των νέων πηγών αβεβαιότητας, μέσω της απόπειρας δέσμευσης κρατικών και μη εξουσιών από το Σύνταγμα.

Εντάσσοντας την ελληνική Αναθεώρηση στο κύμα του «νέου συνταγματισμού» έναντι των απειλών της παγκόσμιας κοινωνίας της διακινδύνευσης, ο συγγραφέας ερμηνεύει τη «δυσπιστία» του αναθεωρητικού νομοθέτη έναντι των δικαστικών, ανεξάρτητων διοικητικών αλλά και των κρατικών Αρχών, ως επιδίωξη εμβάθυνσης της εγγυητικής λειτουργίας διά της συνταγματικής επεκτατικότητας και αναλυτικότητας. Επιπλέον της ανοικτής στον επιστημονικό και δημόσιο διάλογο κριτικής προσέγγισης των επιμέρους αναθεωρητικών διατάξεων, η ανάδειξη της σημασίας της συνοχής της «συνταγματικής γραμματικής» της Αναθεώρησης του 2001 ως κρίσιμης ερμηνευτικής παραμέτρου κομίζει σημαντικά εναύσματα για την κατανόηση του ατελέσφορου της πρόσφατης αναθεωρητικής απόπειρας.

Το *Δημοκρατία, κοινωνικό κράτος και Σύνταγμα στην ύστερη νεωτερικότητα*, σε σχέση με τη συναφή ελληνική επιστημονική παραγωγή, αναμετρίεται με ένα σπάνια ευρυφασματικό υλικό ειδικά προβεβλημένων στον επιστημονικό και τον δημόσιο λόγο εξελίξεων. Η απαιτητική αυτή επιλογή, ωστόσο, καθοδηγείται από τη σαφή συνεκτική γραμμή διασύνδεσης της ιστορικότητας του δημοκρατικού αιτήματος στην εποχή των «διακινδυνεύσεων» με τις απαιτητικές μεθοδολογικές αναπροσαρμογές που επιχειρούνται στην κατεύθυνση μιας μετα-θετικιστικής προσέγγισης της συνταγματικής και της κοινωνικής θεωρίας. Η συστηματική επεξεργασία των μεθοδολογικών συνεπειών της μετάβασης από το κλειστό δικαιοκτικό σύστημα σε μια διεπιστημονική προσέγγιση του Πολιτικού προσφέρει στον επιστημονικό διάλογο ένα περαιτέρω βήμα συνθετικής ανάλυσης των βασικότερων πεδίων που διατρέχουν το σύνολο του έργου του Ξενοφώντα Κοντιάδη, υπό την αφετηριακή απαίτηση εννοιολόγησης της δημοκρατίας και του κοινωνικού κράτους «σε δύσκολους καιρούς».

N. Καλατζής,
Κοινωνιολόγος
Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών